

ДЕМОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Кулинич Л. В., здобувач

Полтавська державна аграрна академія

У статті розглянуто та проаналізовано основні демографічні показники, їх вплив на формування та відтворення трудового потенціалу сільських територій Полтавської області.

Basic demographic indicators are considered in the floor and analysed, their influence on forming and recreation of labour potential of rural territories of the Poltava area.

Постановка проблеми. Основою трудового потенціалу аграрної сфери економіки є населення сільської місцевості. Сільським жителям належить ключова роль в історико-культурному розвитку нації, адже саме селяни є оберегами звичаїв і традицій, що визначають унікальність українського народу. До основних демографічних чинників, що здійснюють найбільш істотний вплив на формування трудового потенціалу відносять: чисельність населення, його статеву-вікову структуру, середню тривалість життя, темпи природного приросту населення. Сучасний стан економіки в аграрній сфері, а саме активізація трудової міграції, низький рівень заробітної плати, незадовільні умови праці в сільськогосподарському виробництві призвели до погіршення відтворення трудового потенціалу сільських територій. Саме тому формування трудового потенціалу в селі потребує відповідного наукового обґрунтування їх розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість впливу демографічних чинників на формування трудового потенціалу зумовлює постійну увагу до цієї теми вчених економістів в Україні та за її межами. Значний внесок у дослідження проблеми формування трудового потенціалу сільських територій в залежності від впливу різних демографічних показників зробили такі відомі вчені, а саме: Д. П. Богиня, В. С. Дієсперов, П. Т. Саблук, М. І. Долішній, С. М. Злупка, Є. М. Лібанова, Л. І. Михайлова, В. В. Онікієнко, О. А. Грішнова, М. Й. Малік, М. М. Матюха, М. В. Шаповал, Л. О. Шепотько, К. І. Якуба та інші. Ряд аспектів цієї багатогранної проблеми, які стосуються саме якісних характеристик формування трудового потенціалу аграрної сфери залишаються недостатньо вивченими й потребують поглибленого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та аналіз основних кількісних характеристик формування трудового потенціалу сільських територій. Поліпшення демографічних чинників Полтавської області й спрямування їх на відтворення трудового потенціалу села.

Викладення основного матеріалу дослідження. Демографічна ситуація в Україні залишається, м'яко кажучи, складною. Скорочення чисельності населення, зниження тривалості життя, падіння народжуваності і від'ємне сальдо міграції є головними показниками демографічної кризи.

Причини такого явища мають історичне коріння. Це, зокрема, втрати під час першої та другої світових війн, впродовж трьох голодоморів (1921, 1932-1933, 1947 років), примусової колективізації, масових репресій 30х-50х років.

Негативно вплинула на демографічну ситуацію Чорнобильська катастрофа та затяжна економічна криза 90-х.

Переважно через низький рівень народжуваності Україна за 1993-2004 роки втратила більше, ніж 4 мільйони населення. В державі, починаючи з 1995 року, фіксують від'ємний природний приріст населення, тобто смертність переважає народжуваність.

Про основні проблеми народонаселення в Україні та шляхи їх вирішення можна сказати наступне:

Основні проблеми – це зменшення терміну життя населення України, скорочення населення та погіршення його продуктивного оздоровлення.

В першу чергу, повинна бути чітка державна політика для вирішення цих проблем. Характерна річ, що саме зменшення чисельності, на думку фахівців, не є ознакою демографічної кризи. Демографічна криза переважною більшістю і політиків, і журналістів трактується як скорочення чисельності населення України.

Демографічна криза – це передовсім коротке життя. Питання не в тому, що нас стає менше. Менше стає населення більшості країн Європи, питання в тому, що ми живемо мало і живемо погано. І в цьому є ознака демографічної кризи. Питання в тому, що у нас надмірно висока смертність немовлят, в нас, практично, від усіх захворювань люди помирають раніше, ніж в більшості європейських країн. Додає проблем демографічних і соціальних неконтрольований вплив населення з України. Передусім, на жаль, від'їжджає висококваліфікована молодь [2].

С.Д. Лучик вважає що основна причина демографічної кризи криється у сфері праці. Складна економічна ситуація, що склалася у сільському господарстві призвела до того, що переважна більшість селян перебуває на межі зuboжіння. У селі виникло таке соціально небезпечне явище, як безробіття [3]. Безробіття згідно теорії Томаса Мальтуса – є наслідком зростання населення в геометричній прогресії, в той час, як засоби існування зростають в арифметичній прогресії. Згідно класичної теорії безробіття - результат надмірно високої заробітної плати. Згідно теорії Маркса – наймані працівники, приймаючи участь у нагромадженні капіталу, тим самим у зростаючих масштабах виробляють засоби виробництва, які роблять найманих працівників надлишковим населенням. За Кейнсом безробіття – це наслідок деформації і гнучкості ринку праці. Виникає внаслідок невідповідності сукупного попиту сукупній пропозиції.

Основними тенденціями розвитку трудового потенціалу виступають його кількісні та якісні характеристики. Динаміка абсолютної та відносної чисельності населення виступає узагальнюючим кількісним показником, який впливає на розвиток демографічного процесу сільської території. Населення розподіляється на постійне та наявне. Постійне населення – це сукупність людей, яке постійно проживають на даній території незалежно від того,

чи знаходяться вони в даний момент на цій території. Наявне населення – це сукупність людей, які на ній знаходяться незалежно від часу перебування [4].

Таблиця 1

Динаміка чисельності населення Полтавської області

Рік	Показник							
	Наявне населення тис. осіб	У т.ч.: міське	У т.ч.: сільське	Частка наявного сільського населення, %	Постійне населення, тис. осіб	Частка постійного сільського населення, %	У т.ч.: чоловіків	У т.ч.: жінок
2009	1500,7	912,7	587,9	39,2	1492,8	39,4	45,7	54,3
2010	1487,8	908,4	579,4	39,0	1479,9	39,2	45,9	54,1
2011	1472,5	902,1	570,3	38,7	1469,3	38,8	46,1	53,9
2011 (+/-) від 2009	- 28,2	- 10,6	- 17,6	- 0,5	- 23,5	- 0,6	- 0,4	- 0,4

Джерело: розраховано та складено автором за даними обласного управління статистики Полтавської області

Характеризуючи демографічну ситуацію в Полтавській області необхідно зазначити, що чисельність наявного населення області постійно зменшується: порівняно з 2009 роком на 28, 2 тис. осіб, а порівняно з 2010 роком на 15,3 тис. осіб. Аналогічну тенденцію до зменшення має міське населення, яке зменшилось відповідно на 10,6 і 6,3 тис. осіб, та сільське населення – на 17,6 і 9,1 тис. осіб [5].

В структурі населення 38,8 % займає сільське населення, й 61,2 % – це міське населення, питома вага якого зросла на 0,6 пункта порівняно з 2009 роком. У статевій структурі населення переважають жінки – 53, 9 %, чоловіки становлять 46,1 % жителів області.

В даний час Полтавщина переживає глибоку демографічну кризу. Багато років поспіль чисельність померлих перевищує чисельність народжених (табл. 2).

Таблиця 2

Загальні коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення Полтавської області (на 1000 наявного населення)

Рік	Кількість народжених			Кількість померлих			Природний приріст (скорочення)		
	усього	у міських поселеннях	у сільській місцевості	усього	у міських поселеннях	у сільській місцевості	усього	у міських поселеннях	у сільській місцевості
2009	9,8	9,7	10,0	17,8	14,4	23,0	-8,0	-4,7	-13,0
2010	14,2	8,3	5,8	26,1	13,2	12,8	-11,8	-4,8	-6,9
2011	14,1	8,4	5,7	24,3	12,2	12,0	-10,2	-3,8	-6,3

Джерело: розраховано та складено автором за даними обласного управління статистики Полтавської області

Природне скорочення населення Полтавської області у сільській місцевості значно відрізняється за розмірами від міського населення. Позитивним є той факт, що значно знизилися із 2010 року темп скорочення населення як міського, а особливо сільського на 6,1 пункти (табл. 2). Зростання смертності населення зумовлено низкою морально-психологічних факторів, соціально-економічних, етичних та інших причин довготривалого характеру впливу, низьким рівнем життя сільського населення, недостатнім рівнем розвитку соціальної інфраструктури та кризою галузі охорони, погіршенням стану навколишнього природного середовища [6].

Аналіз показників смертності у міських поселеннях та сільській місцевості вказує на гірше становище сільських жителів. Основні причини смертності населення досліджуваного регіону показано в табл. 3.

Таблиця 3

**Коефіцієнти смертності населення за основними причинами
(на 100 тис. наявного населення)**

Показник	Чисельність померлих на 100 тис. населення					
	2009 р.		2010 р.		2011 р.	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Усього померлих	1780,6	100	1748,3	100	164,0	100
у тому числі від: деяких інфекційних та паразитарних хвороб	22,5	1,3	23,0	1,3	20,4	1,2
новоутворень	207,9	11,7	210,9	12,1	217,5	13,2
хвороб системи кровообігу	1130,9	63,5	1110,4	63,6	1075,3	65,4
хвороб органів дихання	63,8	3,6	85,5	4,8	71,2	4,3
хвороб органів травлення	60,8	3,4	56,1	3,1	51,5	3,1
зовнішніх причин	127,5	7,2	113,8	6,6	101,4	6,2
Інші	167,2	9,3	148,6	8,5	106,7	6,5

Найвищим коефіцієнтом смертності (65,4 %) являються причини, пов'язані з хворобами системи кровообігу. Високим є також коефіцієнт померлих від новоутворень та зовнішніх причин – відповідно 13,2 та 6,2 %.

Кількість сільського населення Полтавської області постійно скорочується, насамперед за рахунок зниження природного приросту, а також це пов'язано із міграцією сільських жителів, переважно молоді, у міста. Серйозною проблемою для держави зараз стала трудова міграція за кордон у пошуках роботи. Саме велика кількість трудових ресурсів за кордон може призвести до зниження трудового потенціалу країни. Критерієм оцінки результату дії міграції населення, є сальдо. Сальдо міграції – різниця між кількістю прибулих на дану територію та кількістю вибулих за її межі. Від'ємне сальдо характеризує погіршення в сільській місцевості статеві-вікову структуру населення, тобто збільшується частка населення старшого віку, знижується народжуваність.

Динаміка міграційного скорочення усього населення характеризується негативним наслідком збільшенням від'ємного сальдо внаслідок зменшення числа прибулих на 1685 осіб.

Позитивним аспектом виступає зменшення чисельності вибулих осіб за межі держави на 135, та збільшення прибулих на 86 осіб, як наведено в табл. 4.

Таблиця 4

Динаміка міграції населення Полтавської області на 100 тис наявного населення

Рік	Усі напрямки міграції			У межах України			Міждержавна міграція		
	число прибулих	число вибулих	сальдо міграції	число прибулих	число вибулих	сальдо міграції	число прибулих	число вибулих	сальдо міграції
2009	25558	25340	218	8691	8680	11	603	409	194
2010	25189	25142	47	8719	9089	- 370	726	309	417
2011	23873	24212	-339	8369	9123	- 754	689	274	415

Джерело: розраховано та складено автором за даними обласного управління статистики Полтавської області

У сільській місцевості на даний момент відбувається скорочення населення, погіршуються його якісні та кількісні характеристики. В селі не використовується наявний трудовий потенціал сільськогосподарських підприємств.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, до основних демографічних факторів, які впливають на формування трудового потенціалу можна віднести: чисельність населення території, статево-вікова структура населення, темпи природного приросту населення, середня тривалість життя, економічно активне населення, та міграція населення.

Тому для покращення демографічних чинників Полтавської області, які безпосередньо впливають на формування трудового потенціалу села необхідно створювати робочі місця для перспективних молодих та висококваліфікованих працівників, покращити матеріальні та побутові умови селян, надавати житло малозабезпеченим та молодим фахівцям, підвищити дохід і рівень життя сільського населення, збільшити рівень народжуваності, контролювати міграцію висококваліфікованих працівників за кордон та протидіяти незаконній міграції.

Література.

1. Шевчук О.А. Людський капітал і його роль в економічному розвитку України / О.А. Шевчук // Ринок праці та зайнятість населення. – 2009. – №3. – С. 3- 7.
2. Хвіст В. О. Демографічне становище сучасної України / В. О. Хвіст // Соціально-економічні перетворення в сучасній Україні. - К., 2001. - С. 70-75.
3. Лучик С. Д. Вплив трансформаційних змін на використання трудового потенціалу села. /С. Д. Лучик // Економіка АПК. – 2009. - №3. – С. 149-153.
4. Население и трудовые ресурсы: Справочник / Сост. Новицкий А.Г. – М.: Мысль, 1990. – С. 21 – 38.
5. Статистичний щорічник Полтавщини за 2011 рік / Головне управління статистики у Полтавській області. – Полтава, 2011. – <http://www.poltavastat.gov.ua>.
6. Кафлевська С. Г. Розвиток сільських територій і соціальна сфера села. / С. Г. Кафлевська // Економіка АПК. – 2011. - №12. – С.102 – 108.